

Чукут С.А.,
кандидат філософських наук,
докторант кафедри соціальної
і гуманітарної політики УАДУ

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОРМ СПАДКОЄМНОСТІ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ.

В концептуальних напрямках діяльності органів виконавчої влади щодо розвитку культури акцентується увага на необхідності піднесення ролі культури в державотворчих процесах, формуванні у структурах громадянського суспільства єдиного духовного простору, утвердженні гуманістичних цінностей, високої моралі, національної самосвідомості та патріотизму, подоланні негативних явищ та сприянні позитивним тенденціям у духовній сфері суспільного життя України.(1) Державна політика визначає характер взаємовідносин між державою та культурною сферою життя суспільства і являє собою сукупність цілей, що їх переслідує держава в культурній сфері, принципів, що їх держава (і все суспільство) при цьому дотримується; врешті, механізмів, які мають забезпечити дотримання цих принципів та досягнення відповідних цілей.

В сучасних умовах суспільного розвитку актуальним є збереження культурної різноманітності, яку потрібно поважати і заохочувати у всіх культурах. Як зазначають провідні зарубіжні мислителі, наша глобальна мета повинна бути не лише толерантною до різноманітності, але й зрозумілою й поважною до неї. Кожна культура пропонує важливий, можливо вирішальний, досвід у драмі людського життя на Землі, що розгортається перед нами. Кожний історичний етнос пройшов неповторний і специфічний шлях самозбереження, пристосування та виживання і досвід кожного з наявних нині соціальних організмів може бути корисним не лише для нього, але й для всіх інших. Тому в умовах загрози екологічних негараздів, що можуть спіткати людство у найближчі десятиліття і навіть роки, культура, мова, звичаї кожного етносу, хоч яким невеликим він є, мають надзвичайну цінність і значення для всього людства(2).

Саме тому унікальний досвід кожного народу, етносу, нації потребує глибокого і всебічного узагальнення для блага й розвитку всього людства загалом, і якісь певні елементи цього досвіду можуть стати у великій нагоді у разі важкопередбачуваної екстремальної ситуації, яка може виникнути на планеті внаслідок соціально-екологічних

ускладнень. У зв'язку з цим для людства настав час, коли різні народи повинні відкритися один одному для обміну досвідом, стати не суперниками, а партнерами, що передбачливо узгоджують спільні дії, інакше людство не виживе. Імператив глобальної солідарності стає нині актуальним як ніколи.

Ось чому розгляд проблеми спадкоємності в духовній культурі, змістом якої виступає соціальний та історичний досвід, а формами - традиції, звичаї, інновації, ритуали, стереотипи, закони, мова тощо, має нагальне значення. Зокрема, вимагає свого детального аналізу вплив державної політики на функціонування форм спадкоємності. Традиція виступає основною формою спадкоємності, яка забезпечує накопичення і передачу людського досвіду з метою регулювання суспільного життя. Традиція уявляє собою збереження того, що є, збереження, яке здійснюється при будь-яких історичних змінах, що зберігають у всі історичні часи.

Традиція, від tradere (лат.), еквівалентне “передачі”, це те, що проходить від одного покоління до іншого, те, що “за” (trans); “традиція” споріднене поняттям “передача” (transmission), “перехід” (traslado), “перенос” (traspaso). Але те, що минає, зостається, бо існує щось, що є опорою для вічного плину речей. На думку Мігеля де Унамуно, є вічна традиція, заповіт віків, традиція минулого і традиція теперішнього, оскільки традиція - це субстанція історії. В цьому полягає спосіб розуміння її, як вияву інтраісторичного, позасвідомого в історії. Це інтраісторичне життя є субстанцією поступу, істинною традицією, традицією вічною, а не тією хибною, яку звичайно шукають в минулому, поховану в книгах, паперах, пам'ятках, каменях. Традиція живе в глибині теперішнього, це його субстанція, традиція робить можливою науку, точніше кажучи, сама наука є традиція. Треба йти до вічної традиції, матері ідеалу, який є не що інше, як вона сама, відображена в майбутньому. І вічна традиція - це традиція універсальна, космополітична. Боротися з нею - хотіти зруйнувати людство в нас, означає йти до смерті, уперто тримаючись нашої відмінності від інших, намагаючись уникнути чи сповільнити наше розчинення в сучасному загальноєвропейському дусі. Щоб знайти людство в нас і стати оновленим народом, справді необхідно вивчити самих себе, бо все випадкове, минуше, тимчасове, руйнуючись, удосконалюється через піднесення й одухотворення.(4)

Як зазначає Ф.Хакк, звичай і традиції знаходяться поміж інстинктом та розумом - в логічному, психологічному та часовому смислі. Вони не обумовлені ні тим, що

називається інколи несвідомим, ні інтуїцією, ні раціональним розумінням. Хоча і засновані на досвіді людини (в тому смислі, що вони склалися в ході еволюції культури), звичаї та традиції формувалися не шляхом виведення раціональних заключень з конкретних фактів чи осягнення якихось загальних закономірностей оточуючого світу. Просто завдяки ним долалась обмеженість безпосереднього сприйняття окремої людини, розвивався розширений порядок, а більш ефективне співробітництво надавало його учасникам можливість підтримувати існування більшої кількості числа людей і витискувати інші групи.(3)

Більшу частину знання дає нам не безпосередній досвід і не спостереження, а безперервний процес, пропущення крізь себе засвоєваних традицій - процес, необхідною умовою якого є визнання і дотримання окремою особистістю моральних традицій, що не піддаються обґрунтуванню з позицій загальноприйнятих теорій раціональності. Традиція - це результат відбору серед ірраціональних, чи точніше не підвладних обґрунтуванню уявлень, саме той відбір, без чийогось то відома та чийось намірів, сприяв чисельному зросту груп, які поділяли подібні уявлення. Набуті традиції сприяють адаптації до невідомого.

Традиції є еталонами, взірцями, котрі формуються завдяки соціокультурному досвіду людства, в якому акумульовані загальні механізми здійснення минулої цілеспрямованої діяльності. Традиції як соціокультурні утворення своєрідно зв'язують індивідів з минулим, транслюють його досвід в сучасне а через нього в майбутнє. Завдяки цьому відбувається трансляція соціального досвіду із покоління в покоління, здійснюється їх діалог. У своєму розвитку традиція проходить такі основні етапи:

1. Становлення традиції пов'язано з формуванням її змісту, стереотипізацією основних ідей і принципів у межах конкретної соціальної групи - суб`єкта, що виступає своєрідним носієм традиції.

2. Відбувається інтенсивний розвиток традиції, якою охоплюються все більші верстви, соціальні групи. Традиція набуває статус загального феномену. Зміст традиції складають загальні цінності. Сприяє розвиткові духовної культури.

3. Період занепаду традиції. Традиція не стимулює розвиток, а навпаки, гальмує його. Форма вже не відповідає змісту. Домінуючим в суспільному житті стає негативне відношення до нових інтерпретацій традиційних цінностей та появи нових альтернатив.

Ситуація в цій стадії відповідає періоду суспільної кризи. Так звані негативні явища в даний період суспільного розвитку виступають як ті, що стимулюють подальший розвиток суспільства, доводячи все те, що віджило і гальмує розвиток до абсурду і приводячи їх до свого власного заперечення. Таким чином, традиція акумулює в собі цінісно-значущий досвід минулих поколінь, функціонує через минуле в майбутньому. Традиція створюється завдяки і переважно творчій діяльності людей.

Поруч з традиціями в кожному суспільстві неминуче співіснують стереотипи. Можна сказати, що стереотип - це застигла традиція, що втратила здатність до саморозвитку. Будь-який стереотип виникає з якоїсь реальності й відбиває її, але відбиває неповно й спотворено. Отже, роль стереотипу по-двійна: на стадії свого початкового формування він може закріплювати якісь результати пізнання, але потім, абсолютизуючи ці відносні результати, стає на заваді пізнанню і може деформувати людську свідомість та людські відносини. Крім стереотипів сприйняття культури (які небезвідносні до її реальності), є стереотипи самої культури, зумовлені її недостатньою динамічністю, вимушеною ізоляваністю від світового культурного процесу, і через те певною недовірою до новацій, недостатньою розвиненістю пошукових та експериментальних форм. Здебільшого обидва види стереотипів взаємопов'язані й взаємозумовлені.

Багато говориться нині про пошуки втраченої самобутності нашої культури. Але, можливо, доречніше говорити не про відновлення втраченої самобутності, а про творення нової самобутності на основі не лише традицій, а й актуальної культурної свідомості, зорієнтованої на світовий художній досвід. Культура має відповідати багатству і невичерпності ситуацій вибору, грі альтернатив, енергії форми життя, необмеженості ініціатив за умов свободи. Сьогодні маємо певну недостатність універсальних символів і міфів у нашій культурі, як і недостатню інтегрованість символів і міфів української культури в контекст світових цінностей, у загальнолюдську культурну символіку. Найплідніший шлях до утвердження національної самобутності пролягає через універсалізацію власного досвіду, через розкриття універсального в самобутності. Тобто через таку інтерпретацію національного буття, яка зробила б його зрозумілим і важливим для людей усього світу.

На думку багатьох сучасних зарубіжних дослідників, певний комплекс стереотипів сприйняття, моделей поведінки та набору споживацьких цінностей, які становлять загрозу

виживанню людства, можна об'єднати в один інтегруючий імідж. Так, американський дослідник Е.Ласло об'єднав такий світоглядно-практичний комплекс поглядів, оцінок та дій індивідів терміном "модернізм". Повсякденне значення терміну "модернізм" розкривається бажанням індивідів бути "сучасними", мати повний набір товарів та послуг, споживати їх з метою підвищення свого соціального престижу та задоволення особистих амбіцій. Така парадигма соціального світоспийняття та поведінки вимагає значних витрат невідновлюваних природних ресурсів, спричиняє до високого забруднення життєвого середовища. Модернізм є світоглядною системою цінностей індустріальної епохи. В зв'язку з цим Е.Ласло зазначає: "Сучасна ера не народилася учора: їй зараз вже більше трьох століть. Три століття тому люди одвернулися від одвічних цінностей та духовного життя до тимчасових плінних цінностей та матеріального прогресу, який народив сучасну науку та спрямував її застосування на задоволення практичних потреб."(5)

Сучасна епоха ставить перед світовим співтовариством завдання - не захоплюватись надмірним міфологізуванням й ідеалізацією своїх соціально-історичних прагнень, а повніше усвідомити свої реальні практичні ідеї та парадигми, а також можливі наслідки їх реалізацій і зробити їх більш гуманними, екологічно відповідальними, науково обгрунтованими. Е.Ласло вважає, що глобальне співтовариство повинно засвоїти постмодерністські соціально-етичні цінності. Комплекс цих цінностей виходить з передумови, що людство може вижити лише в гармонії з природою і не існує якоїсь "невидимої руки", яка співвідносила б індивідуальні та колективні інтереси.

Невід'ємно з традицією зв'язана інновація. Саме поняття "інновація" ще не досить розроблено в філософській літературі. Як правило, під інновацією розуміють зміну сталої традиції, творчість нових форм і взірців поведінки, які згодом стереотипізуються, тобто інновація уявляє собою постійний елемент буття традиції. Якщо розглядати традицію як внутрішню - форму спадкоємності, то інновація виступає її зовнішньою формою, і навпаки. Можна сказати, що зберігаючи традицію як форму спадкоємності, залишаючи за нею те ж місце і в свідомості, і в культурі, інновація змінює її зовнішні форми.

Процеси, що відбуваються в культурі, в своєму реальному існуванні замикаються на конкретних людях чи особистостях. Особистість, яка приймає активну участь у творенні нової форми спадкоємності (переважно це стосується зовнішніх форм), керується вимогами та критеріями своєї епохи. Окрім того, автор інновації бере у свого часу всі

виразні засоби, знакові символи, способи вираження людських емоцій тощо. Творчість нової форми відбувається в межах, які задані усією сукупністю соціального та історичного досвідів культурного розвитку даного суспільства. Таким чином, інновація уявляє собою розширення сфери дії досвіду, вихід за старі межі пізнання оточуючого світу, можливість нового спілкування чи спілкування на новому етапі суспільного розвитку.

Зокрема, у сучасному глобальному співтоваристві можна виділити такі інновації, як формування цінностей якості життя, що йдуть на зміну споживацьким стандартам, поступова відмова від індустріальної парадигми та модерністських орієнтацій, поєднання глобального мислення з локальними екологічно безпечними діями, звернення до ідеї будистської економіки (передбачає сумлінну роботу на користь суспільства, розвиток здібностей працюючого, а винагорода за результати праці не посідає чільне місце в ієрархії цінностей індивідів тощо), формування механізмів саморегулювання соціально-герменевтичних процедур, зростання комунікативної культури малих та середніх соціальних груп і створення ними відповідної мережі спілкування, зростання якості саморегульованої самоорганізації “демасифікованих” індивідів - усе це сприяє формуванню глобальних загальнолюдських цінностей, які не тільки існують в ідеальній формі у колективній свідомості глобального співтовариства, але й кристалізуються у певній інфраструктурі, набувають також і матеріалізованих засобів їх реалізації..

Збереження всієї різноманітності адаптаційних можливостей усіх національних та етнічних культур є не чим іншим, як збереженням і нагромадженням потенціалу виживання людства. Як зазначає М.Кларк, наша пристосовуваність залежить не тільки від генетичної різноманітності, але й від культурної різноманітності. Це дозволяє людству набути нових джерел адаптаційних можливостей для культурної еволюції, щоб гідно зустріти змінювані умови майбутнього.(6)

Державна політика, зокрема, в сфері культури, безпосередньо впливає на функціонування та стан форм спадкоємності. Так, коли в державі створюються умови для вільного розвитку економіки, є більша свобода вибору громадян, більша політична свобода, це неминуче призводить до активізації та появи в першу чергу таких форм спадкоємності як інновація. Цей період приблизно повторюється через кожні тридцять років. Порівняймо, наприклад, стан духовної культури України наприкінці 20-х початку 30-х років, наприкінці 50-х початку 60-х років, наприкінці 80-х початку 90-х років - при

уважному розгляді ми можемо побачити одну й ту ж саму картину, поруч з розвитком економіки (в крайньому випадку, створення чи бажання з боку держави створити ці умови), більш-меншій політичній свободі (так звані періоди відтеплі), спостерігаємо розквіт різноманітних форм спадкоємності в сфері духовної культури, а саме появу в ній різноманітних нових стилей та напрямків.

Підведемо підсумки. Байдужість громадян до своєї держави - це показник її слабкості, а не сили. В першу чергу, показник слабкості державної влади. Сильна держава базується на об'єднанні спільних інтересів громадян та цінностей, в яких вони втілюються. Духовна культура сприяє формуванню відносно самостійного мислення людини, допомагає їй краще орієнтуватися в державному просторі, чіткіше усвідомлювати себе як громадянина своєї держави. Ідея нації, національна ідея, що продукується державою (проявляється в певній державній політиці) сприяє інтеграції громадян на основі спільного майбутнього, спільних цінностей та інтересів.

Поп-культура, масова культура призводить до дегуманізації людини, спрощує її духовний світ, низводить її до простого задоволення своїх, в першу чергу, матеріальних (фізіологічних) потреб. Саме масова культура може привести до так званого “мишиного раю”, коли складається у людини враження що все вже досягнуто і втрачають сенс загальнолюдські цінності. Це призводить до саморуйнації, самовимирання нації. Так званий “американський рай” - яскравий приклад цього. США не може розвиватися без привнесення нових ідей, творчості з-зовні. Саме тому стимулюється і заохочується “витікання мозгів” з інших країн світу. А на цьому тлі, в Америці панують бездуховність і глибока моральна криза, які намагаються приховати своє непривабливе обличчя різними ерзацами, заміниками, підробками під мистецтво, яке можна назвати псевдомистецтвом.

Невже такий рай потрібен і Україні ?

Історія довела, що кризи в суспільному житті це щось на зразок гірких ліків, без яких неможливий подальший його розвиток. В кризовій ситуації - відкидається, усувається все не потрібне, все що втратило свою цінність, відбувається оновлення суспільства, щось подібне до того, як змія скидає свою шкіру. Формування спрощеного світогляду, підходу до розгляду багатьох проблем сьогодення призводить до загострення та виникнення глобальних проблем людства.

Література:

1.Про концептуальні напрями діяльності органів виконавчої влади щодо розвитку культури. (Схвалено постановою Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 р.№ 675.)
// Орієнтир: Документи, 31 липня 1997 р., № 138-139, стор. 9-10.

2.Реконструкція світоглядних парадигм (нові тенденції в західній філософії). -
К:Наукова думка, 1995. - 189с.

3.Хайек Ф. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма. - Пер. С англ. - М.:Из-
во "Новости", 1992. - 104 с.

4.Мігель де Унамуну. Вічна традиція.// Філософська і соціологічна думка. - № 11-
12, 1995. - С.100-121.

5.Clark M. Ariadne's Thread. - Haundmills, 1989. - p.504.

6.Laszlo E. The Inner Limits of Mankind. Heretical Perfections on Today's Values,
Culture and Politics. - Oxford, 1978. - p.16-18.